

Skriften vinder før revolutionen sejrer!

af Ebbe Kløvedal

Betragtninger over mediernes indbyrdes betydning og værdi i et samfundskritisk ærinde.

Medie er et stort og uånderligt begreb med flydende kanter og masser af uafklarede betydninger. Jeg har en mistanke om, at grunden til, at McLuhans slogan »mediet er budskabet« en overgang blev anset for at være så smart, var, at ingen rigtigt vidste, hvad et medie var. Jeg ved det i hvert fald ikke rigtigt. Det kan være alt fra en hundefløjte over en tungetalende kvinde til et fjernsyn.

Derfor vil jeg hellere tale om udtryksmidler. Jeg vælger altså at se det hele fra senders synspunkt (det modsatte ville være unaturligt, eftersom det er mig, der skriver og læseren, der læser). Set fra senderens synspunkt er enhver middelbarhed, ethvert apparat, der stilles op, en forhindring, der skal overvindes, før man når til modtageren. Set fra senderens synspunkt er mediet – tværtimod at være budskabet – forhindringen.

Jeg har haft at gøre med mange forskellige slags forhindringer (bog, tidsskrift, avis, film, radio, TV, video, teater) og jeg skal her prøve at vurdere dem ud fra et bestemt sendersynspunkt, nemlig mit eget. Hvis jeg skal sige det kort og håbløst bastant er mit synspunkt, at folk skal advares mod et smuldrende klassesamfunds sidste krampe-trækninger og styrkes i troen på det klasse-løse samfunds mulighed. Det er for dette synspunkt, jeg søger udtryksmuligheder.

I kraft af denne søgen lykkedes det mig i september at blive inviteret med til et seminar om video-kassetten, som Gyldendal, der er med i den nordiske video-research-gruppe Nordvideo (som også omfatter Bonniers, Norsk Gyldendal og Gutenberghus) havde arrangeret for forfattere og filmfolk.

Det foregik på Scanticon, som er en kongres-hotel-bygning, der er bygget for fjorten millioner kroner af Lægeforeningen og Ingeniørforeningen med diverse finansiering fra bl. a. Gyldendal. Scanticon ligger uden for Århus og ligner udefra og indefra spionhovedkvarteret i den næste James Bond-film. Udefra: Beton, kamufleret med græstag. Indefra: Orgier af elektronisk udstyr, TV på hvert værelse med mulighed for closed circuit, optagermateriel og kontrolborde til hvert mødeværelse. Og for at der ikke skal være tvivl om, at det er en James Bond-film: Masser af opvartende kvinder i chikt, halvmilitært antræk og mænd i hvide kitler. Over det hele præsiderer Piet Heins superæg, opstillet i overnaturlig størrelse på den komfortable parkeringsplads og i små stør-

relser til salg hos portieren (eller kongressekretariatet, som det vist nok kaldtes). Det var et grotesk og spændende sted at være, betjeningen var fremragende, og Gyldendals initiativ var ret beset en håndsrækning til de inviterede kunstnere.

For nogle år siden kom jeg ofte på besøg i den kælder og på det loft, hvor Hætsj blev lavet. Det var i de ældste huse i St. Kongensgade-kvarteret. De folk, der ikke havde noget sted at være, kunne være der og også få en madras. De var samtidig gadesælgere. Der var et bord med et antal stole, nogle stakke Hætsj, et gasapparat og en cigarkasse til pengene.

Jeg tror ikke, jeg i min fantasi kan komme meget nærmere den prototypisk kapitalistisk bureaukratiske kulisser end Scanticon. Og Hætsj redaktion lignede til forveksling det prototypisk revolutionære undergrundshovedkvarter. Det er naturligvis ikke tilfældigt, at den første var rammen om video-udtryksmidlet, den anden om produktionen af en offsettryksag.

Eller et andet eksempel, der viser det samme i mindre udpræget grad: En produktion tager længere tid end planlagt. Det bliver ud på natten. Drejer det sig om en film, bliver der bestilt bord i det nærmeste værtshus, der har plads til hele holdet og serverer sent. Drejer det sig om en avis af de mindre (f. eks. Information) sender man den, der taber klunsningsen, ned efter pølser og bajere.

Det peger alt sammen hen på en hovedregel, som jeg altid har fundet bekræftet: Jo mere teknificeret og kapitalkrævende udtryksmidlet er, des mere overklassebestemt bliver hele produktionsprocessen. Des større er altså også forhindringen, hvis ens synspunkt er revolutionært. Og forhindringen er ikke af en sådan art, at den kan elimineres blot med lidt god, anarkistisk vilje. I så fald ville Glauber Rochas film og Jørgen Leths måde at administrere sin del af Kortfilmrådets kasse på have været mere utvetydigt kommunikerende, politisk kvalitet. Når den revolutionære kunstner roder med filmmedit, er det ofte, som om han har tilvendt sig et apparat med urrette, som om han er gået bag nogens ryg eller har snydt nogen.

Groft taget er det de skriftlige udtryksmidler, der gøres fri for kapitalindflydelse i disse år – og de udtryksmidler, der bruger kombinationen billedsekvens-lyd, der tiltrækker den store kapital (den være sig privat eller statslig).

Ganske følgerigtigt er tidsskrifter, bøger og aviser – i den rækkefølge – de letteste udtryksmidler for en revolutionær sender. Derefter følger radioen, denne mærkelige, hende-døende hybridform. Og til sidst kommer film, TV og det nyeste elektronik.

På Scanticon fik vi besøg af Niels B. Treving, en meget faktuel og effektiv svensker, der kom fra EBAV, et lille, smart og moderne kontor i Stockholm, der tager sig af Nordvideos generalplanlægning. Han var flink og skarp og havde lysegul skjorte med beige-farvet slips og lys letvægts habit og en fin-fin, tynd mappe af sort læder og rustfrit stål. Han skulle tale om bogens overlevelsesmuligheder set i lyset af video og fremtiden i almindelighed.

Han sagde: »I USA udråder markedsføringspecialisterne: »Book production: Marketing in the stone-age«. I England skriver bog-fagtidsskriftet Campaign: »Certainly the book industry as it now exists is a marketer's

nightmare.« I Tyskland har die Zeit en stor artikel med temaet: »Auch literarische Produkte müssen modern verkauft werden« ... alle tegn tyder på, at højeste prioritet må lægges på at forbedre distribution og markedsføring.«

Og lidt senere sagde han i et mere truende tonefald: »Det er blevet påpeget før, men det må siges ofte: I sammenligning med andre lande har Sverige og Danmark en aldeles urimelig stor bogproduktion. I Sverige udgiver vi årligt 8000 titler – sammenlignet med 30.000 i USA med en 25 gange så stor befolkning.« (Det danske titelantal viste det sig, at ingen kendte. Det skal ligge mellem 4000 og 5000).

Han mente, at bogen var i knibe, fordi den var løbet ud af penge-markeds-eksperternes, oplagstællernes og kapitalisternes kontrol. Men hvor han så kaos og manglende stordrift og professionalismisme, må man fra et revolutionært synspunkt se frodighed og ustyrlig energiudfoldelse. Det er ikke særlig svært at skaffe sig midler til at starte et tidsskrift eller udgive en bog uden at skulle stå skoleret for nogen angående hensigter og pris, før man overhovedet er kommet i gang med at producere. Enhver har råd til at udgive en bog eller en pjece nogle gange i sit liv.

Anderledes forholder det sig med billed-udtryksmidlerne. Her skal projektet begrundes af kunstneren og bedømmes af repræsentanter for kapitalhaveren før det realiseres. Min erfaring er, at det afsætter en selvcensur i dem, der arbejder med disse medier, således at de ikke opnår at udtrykke sig præcis på den måde, de inderst inde havde lyst til. Selvcensuren bortforklarer de med æstetisk tågesnak og henvisning til tekniske vanskeligheder. Deres produkter tenderer mod større ensartethed i grupper, dvs. mere fastlåst genrestruktur, mere fremherskende stereotypi.

Inden for de sidste par år har introduktionen af bånd-kassetter og super 8-film demokratiseret optageteknikken i billede-lyd-udtryksmidlerne. Da der imidlertid næsten ikke er udviklet nogen distributions-teknik for optagelser af denne art, virker de næppe ud over det private felt, hvor man lige så godt kan udtrykke sig mundtligt og med fagter (det virkelige teater). Derfor anfægter de ikke konklusionen på disse betragtninger: Billede-lyd-udtryksmidlerne er befængt med penge, store dele af deres kommunikationsevne for en revolutionær sender tilstoppes af respekt for den kapital, der er på højkant.

Jamen, vil man sige, opvejer den mængde mennesker, man har mulighed for at nå med billede-lyd-udtrykket, ikke forhindringerne? Jeg er efterhånden begyndt at hælde til den anskuelse, at antallet af en-gangs-modtagere til det, jeg sender, er en af de mindst betydningsfulde faktorer i regnskabet.

Lad mig anskueliggøre vurderingen med et eksempel: Da jeg fik mit »TV-gennembrud« med forestillingen Dimensionspigen fik jeg i et kort stykke tid meget feed-back i form af folk, der roste og lykønskede mig. Så var det bal forbi, og siden har jeg kun hørt den nævnt af høflighed i forbifarten. Med en bog, ja selv med en avis-kronik, forekommer det mig at være anderledes. Den feed-back, man får, kommer mere indigt, men varer til gengæld længere. Og den består i højere grad af spørgsmål, debat og oplysninger end af lobhudlinger.

Af dette slutter jeg, at jeg kommunikerer dybere i tiden, når jeg kommunikerer på skrift, end når jeg kommunikerer i billede og lyd (feed-back på film minder om TV, feed-back på radio eksisterer stort set ikke). Det hænger først og fremmest sammen med to ting: Det skrevne har lette opbevaringsmuligheder og tilbyder fri adgang til tilbagekobling for modtageren. Læseren af dette kan, når det passer ham eller hende, gå op til begyndelsen af dette afsnit igen, fordi meningen er gået i skuddermodder undervejs. Men tilskueren til et TV-program eller en film og radiolytteren er prisgivet det lineære tidsforløb. De har højst mulighed for at gentage hele programmet næste aften eller ved genudsendelsen.

Derfor forekommer det skrevne ords udtryksmiddel mig stadig som uovertruffet, når det gælder om at videregive et revolutionært synspunkt med vægt og nuancer.

Lyd-billede-udtryksmidlets force er ikke sandheden, det bestandige, det, der kan stå for en nærmere prøve. Det er skønheden, den hastige, flagrende, prangende. Skønheden i »Antonio Dræberen« over for sandheden i Ches Dagbog, »Love Story« over for Den kvindelige Eunuk af Germaine Greer, familien Ashton over for Maos lille Røde.

I Truffauts bogfolk i »Fahrenheit 451« – som i Godards sidste film – ser jeg tydeligt den revolutionære ånds dårlige samvittighed over at have allieret sig med de teknokratiske illusionsmagere i filmen i stedet for at holde sig til den frie og seje skrift.

Nu må jeg minde om, at alle disse betragtninger finder sted fra senderens synspunkt. Set derfra alene er en mediemæssig konservatisme, ja måske ligefrem en aktiv bekæmpelse af de teknificerede, fremmedgørende kombinationer af reproduceret lyd og reproducerede synsindtryk, som forvrænger vores sansning af den gudgivne, skinbarlige omverden, efter min mening på plads.

Men jeg må erkende, at jeg også er modtager. Som sådan betragter jeg ikke mediet fra udtryksenden, men fra indtryksenden. Jeg forlanger at opleve noget – og helst noget kønt. Jeg magnetiseres af fjernsynsskærmen, jeg bliver rørt til tårer under film. Jeg bilder mig ind, at jeg henter hovedparten af mine holdninger fra mine direkte kontakter og fra det, jeg læser. Men jeg tør ikke sige, at jeg ikke er hypnotiseret af billederne: Jeg trækkes mod det skønne, bort fra det sande.

På Scanticon fortalte Paul Hammerich, at de videobånd, der var produceret rundt om i verden, faldt i to helt klare kategorier: På den ene side instruktionsprogrammer (»Om bekæmpelse af bladlus« etc.), på den anden side skøn kulturarv: Laurence Olivier foredrager Biblen, En aften med Bolshoi-balletten, Mozarts Don Juan. Virkelighed og illusion. Jeg ville falde for illusionen på stedet. Det gør jeg hver gang, men mindst, når jeg læser og samtaler. Der er ikke så mange fælder i skrift og tale.

Faktisk tror jeg, at vi med video-kassetten nærmer os den foreløbige afslutning af den elektroniserede kommunikation af følelser. Illusionen er drevet så langt ud, at der kun er plads til uomtvistede »mesterværker«. Og dem er der alt for få af, til at det kan blive ved. Vores apparat er blevet for stort og dyrt og flot. Vi kan af bare befølelse ikke huske, hvad det egentlig var, vi ville sige hinanden. Men man kan vel altid stikke Laurence Oliviers Bøgernes Bog i hånden. ■

Tilløb til en folkets radio

af Kjeld Koplev

Forfatteren, som er programsekretær i radioens Kultur- og Aktualitetsafdeling, foreslår etableringen af en radio, hvor der kommunikeres og ikke som i dag kun distribueres synspunkter.

I et læserbrev – jeg tror det var i Jyllands Posten – skrev en indsender for et års tid siden, at det var ulige nemmere, at få elektricitetsværkets bestyrelse til at grine ved at kilde en el-mast, end det var at få paverne i Danmarks Radio i tale. Læserbrevet blev distribueret i den interne udklipstjeneste, og alle i »huset« fik rig lejlighed til at grine af det. Hvilken vittig mand, sagde man til hinanden, og så fortsatte man arbejdet, som om intet var hændt.

Man talte, talte, talte og talte ud i æteren til folk. Og i talepauserne håbede man, og bad man til, at folk dog gad høre efter, og måske endda drage bare en lille smule nytte af al den møje, der nu engang er nedlagt i hver eneste udsendelse. Ikke alene programmandens arbejde, men også samtlige led i hele det store tekniske apparat, håbede man dog gjorde en smule gavn.

Og alt det havde man så travlt med, at ingen fik den tanke at invitere læserbrevskribenten ind i det store hus i Rosenørns Allé for at høre, hvad han egentlig mente. Om han savnede et eller andet, eller havde ønsket han gerne ville have fremmet. Næh, da grinet havde lagt sig – så var han glemt igen, som så mange andre lyttere og seere hver eneste dag må føle sig glemt og gemt af vejen. Han undgik, brevskriveren, ganske vist den skæbne, der overgik den i hine tider herostratisk berømte Rindal: nemlig at blive kulet ned i det største hul, man kunne finde til ham, og det blot fordi han gav en første skærv til den kulturdebat, hele kultureliten

i så mange år havde sukket efter. Da den endelig kom, ja så mobiliserede man alt, hvad dette venlige land kan mønstre af selv- og samfundsetableret kulturelite til at rejse land og rige rundt og fortælle enhver, der gad høre på det, at denne Rindal, denne formastelige dumme mand af folket, ikke havde forstået en pind af det hele, og at de mange, der delte hans syn, såmænd heller ikke havde forstået en tøddel.

Først år efter vågnede nogle af kulturelitens folk op med deres tømmermænd, og mumlede et og andet om, at manden på sin mærkværdige facon nu måske ikke havde helt uret. At han – og altså med ham hele folket – måske ikke var helt så dumt og uforstående, og at der måske nok var noget galt et eller andet sted i kulturformidlingen, al den stund så få åbenbart havde hentet sig et udbytte af alt det, man til folkets bedste – for sådan var det jo – havde komponeret, skrevet, produceret og malet.

Når denne gentagelse og genopfriskning af Rindals historie skal hives frem af mølposen endnu engang, så er det, fordi den vel måske den dag i dag kan hjælpe os en smule. Hvis den ikke længere siger andre kulturarbejdere noget, så burde den kunne fortælle et og andet til de ætremedarbejdere, der mener blot en smule mere med deres arbejde i Danmarks Radio end blot dette at sende, sende og sende – så hurtigt, så meget og så længe det er teknisk muligt.

Var der – og er der fortsat – en kulturkløft mellem f. eks. forfattere og deres læsere i dagens Danmark, så findes der en endnu dybere kløft mellem os, der sidder i Danmarks Radio, og de lyttere, og seere, vi er sat til at betjene.

Vi bliver snart nødt til at finde en måde at nedbryde eller opfylde den kløft på. Hvordan det på længere sigt skal gøres – eller rettere måske kan gøres – må man tage op til nøje debat, medarbejdere indbyrdes, og medarbejdere og seere/lyttere indbyrdes.

Men et skridt på vejen til en mere demokratisk radio, til en slags folkets radio, ville være forsøget på at nedbryde det, der i øjeblikket forekommer at være den største belastning: dette at hele ætremediesystemet er baseret på en et-vejskommunikation. Fra os ud til dem, og nul mere.

Der bruges i disse år umådelige summer og megen energi på at diskutere tv's fremtid i en såkaldt kassettealder. Lige så megen – og måske lige så skønt spildt tid – som man for føje år siden brugte på at diskutere radioens rolle i en tv-alder. Men som bl. a. Hans Magnus Enzenberger har gjort opmærksom på, endte sådanne diskussioner ikke med udarbejdelsen af en ny medieteorie, en socialistisk. Som det nu er, ender det hele meget nemt med, at de folk, der ikke ønsker at røre en finger for at ændre det bestående samfund, men højst vil drage i ledning for at genoprette det borgerlige frisind – hvad det så er – får deres vilje under dække af at skabe fiktive ændringer og »markedsføre« disse fiktive ændringer med en energi, der får dem til at se plausible ud. Som allerede salige PH sagde, udviklingen kommer af sig selv. Det kniber ulige mere med fremskridtet. Man ser således allerede nu, snak om at radioens fremtid ligger i, at det er det hurtigste medie, og at man derfor i princippet skal sørge for at holde det i gang døgnet igennem, og dermed udvide og legalisere denne snakken til folk – i stedet for med folk.